

Проблема суб'єктивності в полі філософського аналізу освітніх трансформацій

Наталія Камардаш

Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна (Харків)

Кожна історична епоха має власну картину світу, окреслену певною символічною системою. Сукупність відповідних цій системі соціальних навичок та індивідуальних реакцій зумовлює формування суб'єктивності, що є феноменом, до розуміння якого прагнули мислителі всіх часів. Завдяки їхній наполегливості ми володіємо зараз потужним арсеналом знань і методів, що дозволяють виховувати, навчати, маніпулювати, запевняти і змушувати. Важливість виховання й навчання усвідомлювалася вже за часи Давнього світу. Античні мудреці відводили освіті одне з провідних місць у питаннях державної могутності й безпеки, що не втрачає своєї актуальності й понині. Я.А. Каменський, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локк, Й.Г. Песталоцці, Дж. Дьюї, плеяда авторських педагогічних шкіл та експериментальна психологія початку ХХ ст. доклали зусиль до створення тієї системи освіти, яку ми сьогодні сприймаємо як звичну, традиційну, знайому й таку, що функціонує як важливий соціальний інститут. Одним із перших, хто похитнув авторитет цієї злагодженої конструкції був автор критичної педагогіки Паулу Фрейре. Його революціонізм збігся з «боротьбою проти метанаративів» представників постмодернізму, через що друга половина ХХ ст. стала періодом суттєвих змін у системі освіти, які тривають і зараз.

Увага до освіти й освітніх практик із боку філософії викликана глибоким усвідомленням наслідків їхнього впливу: усі глобальні задуми починаються з ідеї реформування змісту й методів виховання та навчання. Так, сьогодні, у світі, який Жан Бодрійяр називає «гіперреальністю», у світі, де панує «символічний капітал» (П'єр Бурдє) і процвітає «педагогіка бажань» (Пітер Макларен), по-особливому сприймаються заклики до духовності, моральності та загальнолюдських цінностей. Мішель Фуко одним із перших у філософії постмодерну розглядає проблему трансформації суб'єктивності під впливом історичних змін,

еволюції її гносеологічних установок, структури сприйняття світу [Фуко 1994]. У своїх пізніх виступах він здійснив ретельний аналіз практики «піклування про себе» як початку системи формування особистості. Спираючись на приклад Сократа як взірця й наставника, провідника у світ містичного досвіду внутрішньої роботи людини над власним «Я», М. Фуко виступає в ролі апологета свободи суб'єкта не лише в контексті вторинних зовнішніх атрибутів, а і ґрунтовної та серйозної особистої практики духовного самовдосконалення.

Чи можлива сьогодні реалізація подібних практик чи їхніх елементів у системі сучасної освіти? Дискусії щодо цілей освіти та способів їхнього досягнення загострюються. Так, на думку відомого польського аналітика й дослідника вищої освіти Марека Квека, «ідею винятковості освіти загалом і університету зокрема незабаром повністю відкинуть, і тим самим завершиться розділ історії, відкритий у Німеччині двісті років тому разом з інституцією модерного університету, яку винайшли І. Кант, В. Гумбольдт, Ф. Шляйєрмахер та інші» [Квек 2002]. І ця позиція знаходить усе більше прихильників, які, спираючись на ідею дотримання державних імперативів та виконання освітою суспільних запитів, виступають за «раціоналізацію» освітніх планів і практик. Але освіта – це не лише засіб забезпечення реалізації ринкових відносин і підвищення ефективності послуг. Філософська традиція демонструє й доводить нам важливість зворотного зв'язку, коли освітні практики продукують зміни суспільства, відповідаючи на духовні й моральні потреби людства. Уявімо собі Сократа з його головним питанням піклування про себе, про розумність, істину та душу... Можливо, ми б відповіли йому сьогодні те саме, що і славетні мешканці Афін понад дві тисячі років тому: «Що значить і що дає практично «*epimeleia heautou*»? Навіщо?»...

Так, нові форми буття породжують нові порядки, але незмінною залишається дійсна суть речей. Відповідь Сократа нам відома, і проблема не в історичному чи фактичному часі, а в тому, чи чуємо ми те, що нам говорять, чи здатні ми підтримати неупереджений діалог, визнаючи умовність часу в контексті «вічних» проблем людства.

Література:

1) Квек М. Місце філософії в університеті. Минуле, теперішнє, майбутнє [Електронний ресурс] / Марек Квек. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/12969/1/Kwiek_Ukrainian_Philosophy_University.pdf.

2) Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / М. Фуко. – СПб.: А-сэд, 1994. – 406 с.

Історія наукового атеїзму як частина історії радянської філософії

Олег Кисельов, к. ф. н.

ГО «Молодіжна асоціація релігієзнавців» (Київ)

1. Коли мова йде про радянську філософію, можна зустріти три різні позиції: 1) позиція категоричного неприйняття: філософії в Радянському союзі не існувало, а те, що називалося філософією, фактично нею не було; 2) трохи м'якша позиція, згідно з якою в СРСР були справжні філософи: радянська філософія існувала, але вона була представлена не офіційним марксизмом-ленінізмом, а людьми, які виходили за його межі (Аверінцев, Бахтін та ін.); 3) формальна позиція: до радянської філософії необхідно відносити все, що в СРСР вважалося філософією [Пор.: Мінаков, 2009].

2. Ми говоритимемо з перспективи третьої позиції. Нам видається логічним, що ця позиція має бути вихідною для історика філософії, який обирає об'єктом свого дослідження радянську філософію. Тобто історик філософії не має автоматично та категорично відкидати діяльність професійних установ (філософський факультет Київського університету, Інститут філософії АН УРСР), періодичні видання (Філософська думка, Питання філософії), колективні та індивідуальні монографії лише тому, що вони є прикладами марксистської схоластики або відігравали роль прислужників комуністичної ідеології. Кожен дослідник має пройти певний шлях для того, щоби робити висновки, співзвучні другій або першій позиції.

3. Усе вищесказане стосується повною мірою й до науково-